

İbrahim Kafesoğlu (1914-1984)

Halil İbrahim Kafesoğlu, Burdur'un Tefenni ilçesinin Yokuş mahallesinde 1914 yılının Ocak ayında doğdu. Babası Recep Bey, annesi Hatice Hanım idi. Çiftçilikle geçinen Recep Bey 1914'te Doğu Cephesi'nde şehit oldu. Yetim kalan ve annesinin daha sonra evlenmesiyle dedesinin yanında büyüyen Halil İbrahim daha çocukken, Burdur İtalyan işgali altına girdi (1919). Milli Mücadele'nin acı yıllarında anasız babasız büyümesi sonraki hayatında kişiliğini şekillendirecekti. 1926'da Tefenni İlkokulu'ndan mezun oldu. Orta okulu ve liseyi ise İzmir Muallim Mektebi'nde 1932'de tamamladı. Mezuniyetinin ardından Afyon'da üç yıl öğretmenlik yaptı. [Soyadı Kanunu](#)'nun çıkmasıyla 1934'te *Tanju* soyadını aldıysa da 1942'de bunu, *Kafesler* sülalesine mensubiyetini tebarüz ettirmek üzere *Kafesoğlu* olarak değiştirdi. 1934-1935 yıllarında askerlik hizmetini yerine getirdi. 1936 yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Hungaroloji Bölümü'ne kaydolun Kafesoğlu bölümünde Macar Dili ve Edebiyatı eğitiminden başka Fuad Köprülü'den Ortaçağ Tarihi sertifikası aldı. 1940'ta mezuniyetini müteakip aynı fakültede "İlmi Yardımcı" sıfatıyla göreve başladı. 1941-1942 yıllarında yedek topçu üsteğmen olarak kez ikinci askerlik vazifesine gitti. 1942'de Milli Eğitim Bakanlığı'nın (Maarif Vekâleti) bursuyla doktora yapmak üzere Budapeşte Üniversitesi'ne gönderildiyse de II. Dünya Savaşı şartlarında Rus işgali başlayınca oldukça zor duruma düştü. Eğitimini tamamlamaya muvaffak olamayıp 1945'te ülkeye dönmek mecburiyetinde kaldı. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ndeki İlmi Yardımcı görevine devam ettikten sonra aynı yılın Temmuz ayında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Ortaçağ Anabilim Dalı'na "Araştırma Görevlisi" (Asistan) olarak atandı. 1949'da *Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah* adlı teziyle "Doktor", 1952'de ise *Harezşahlar Devleti Tarihi* adlı teziyle ise "Doçent" ünvanı aldı. Doçentlik safhasına kadar Selçuklular ve Harezşahlar üzerine çalışmalarını yoğunlaştıran Kafesoğlu, Türk tarihini bir bütün olarak değerlendirmek maksadıyla Türklerin Müslüman olmadan önceki tarihlerini incelemeye başlayarak Genel Türk Tarihi'ne (Umumi Türk Tarihi) yöneldi. 1958-1959 yıllarında geçici görevlendirmeye bir yıllığına Erzurum'daki Atatürk Üniversitesi'nin Tarih Bölümü'nde Genel Türk Tarihi dersleri verdi. 1959'da Atatürk Üniversitesi'nde Genel Türk Tarihi Profesörü olarak atandı. Buna karşılık görevlendirme süresi sonunda döndüğü üniversitesinde kadro yokluğu sebebiyle Profesör olarak atanmayı beklemek durumunda kaldı. 1962 yılında Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı'nda "Profesör" olarak göreve başladı. Zeki Velidi Togan'ın vefatından sonra ise 1970'te Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı Başkanı oldu.

İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü'ndeki memuriyetinden başka kamu kurumlarının çeşitli kademelerinde geçici görevlendirmelerle çalıştı. 1963'te Şarkiyat Enstitüsü Müdürü, 1967-1968'de İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu Müdürü, 1962-1967, 1977-1981 yıllarında İslâm Ansiklopedisi Heyeti Üyesi, çeşitli tarihlerde Kültür Bakanlığı İstişare Kurulu Üyeliği ve Kültür Bakanlığı "1000 Temel Eser" projesinde heyet üyesi olarak görev yaptı. Bu gibi görevlerinden başka kamu yararına çalışan derneklerde, vakıflarda, enstitülerde katkılarda bulundu. 1954'te İstanbul Fetih Enstitüsü dahilindeki İstanbul Enstitüsü'nün tarih masasının başkanı, 1970-1974'te Aydınlar Ocağı'nın kurucu Genel Başkanı, 1981'de Aydınlar Ocağı'nın İlim İstişare Kurulu Üyesi olarak vazifeler yaptı. Türk Tarih Kurumu, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Türkiyat Enstitüsü, İslam Tetkikleri Enstitüsü, Şarkiyat Enstitüsü gibi kurumlarda üye oldu. Sosyal-kültürel faaliyetlere ve teşkilatlanma işlerine büyük önem veren Kafesoğlu Türkiye Muallimler Birliği Başkanlığı (1956-1957), Milliyetçi Öğretmenler Birliği Genel Başkanlığı (1964-1968), İstanbul Milliyetçi Öğretmenler Birliği Başkanlığı (1964-1970) yaptı. Ayrıca Türkiye Muallimler Birliği, Milliyetçi Öğretmenler Birliği, Türk Kültür Derneği, Aydınlar Ocağı, Türk Ocakları, Kubbealtı Vakfı, Türk Edebiyatı Vakfı gibi müesseselerde çalışmalar yürüttü, konferanslar verdi. 10-11 Şubat 1967 günleri İstanbul'da toplanan "I. Büyük Milliyetçiler Kurultayı"na başkanlık etti, 9-10 Mayıs

1969'da düzenlenen "Milliyetçiler İlmî Semineri"ni yürüttü. İlmî, fikri ve sosyal-kültürel katkılarından dolayı kendisine 1978'de Türkiye Milli Kültür Vakfı tarafından "Büyük Armağan", 1982'de Aydınlar Ocağı tarafından "Üstün Hizmet Armağanı" ve 1984'te Boğaziçi Yayınevi tarafından "Kültür Büyük Ödülü" takdim edildi.

1958, 1968 ve 1972 yıllarında alanında incelemeler yapmak üzere Fransa, İngiltere; çeşitli vesilelerle toplantılara katılmak için Almanya, Danimarka, Bulgaristan gibi ülkelerde bulundu.

Müzeyyen Hanım ile 1946 yılında evlendi. Bu evlilikten Cumhur, Fatma Gülnur ve Celâleddin adlı üç evladı oldu, 18 Ağustos 1984 günü vefat etti.

Bir ilim ve fikir adamı olarak temayüz eden Kafesoğlu'nun Türk tarihi ve kültürüne dair düşüncelerinin iki temel kaynağı, Ziya Gökalp ve Nihal Atsız'dı. Bundan başka öğrenciliğini yaptığı Fuad Köprülü, Mükrimin Halil Yinanç, Gyula Németh, Andreas Alföldi, Lajos Ligeti gibi âlimler tarihçiliğine ve ilmi metoduna büyük tesirler yaptı. Onun tarih kaynaklarını ele alma ve yorumlama biçimi daima milli pencereden oldu. O'na göre; *"tarih sadece keşfedilen ve yalnızca seyredilebilen kuru bir hadiseler resmi geçidinden ibaret olmayan, objektifliği yalnız fotoğraflarda görmeyen, aynı zamanda, tarihte bir destan ve masal âlemi bulan ve müesseseleriyle topyekûn bir cemiyetin yürüyüşünü gören bir zihniyet alışverişidir. Tarih milletlerin mevcudiyetini koruyan kültür unsurlarının başında gelir. Milletlerin ana dayanaklarından biri milli tarihleridir. Milli tarih öyle bir feyizli kaynaktır ki birlik şuurunu korur, milleti buhranlardan kurtarır ve harikulade hamlelere muktedir kılar. Tarihin uyandırıcı, teşvik edici, topluluğun maddi ve manevi inhilalini önleyici rolü vardır"*.

Macarca, İngilizce, Fransızca, Almanca, Farsça ve Arapça bilmekteydi. Çalışmalarında, bilhassa yabancı araştırmacıların tarih kayıtlarını tarafı yorumlamasını eleştirir, bunlara ilmi cevaplar yazar, kaynaklardaki bilgileri doğrudan ve aslına sadık bir şekilde sunarak değerlendirmeler yapardı. Oldukça çalışkan ve üretkendi. Ele aldığı mevzuları en küçük ayrıntılarına kadar inceler, türlü yönlerden sorulara cevaplar arardı. Derin tarih ve kaynakça bilgisine, sağlam bir araştırma metodundan sahipti. Alanda daha önce yapılan ve yeni çıkan yerli yabancı bütün araştırmaları takip eder, yeni görüşlerden ve katkılardan haberdar olurdu. Tarihçilik mesaisinde ilk 15 yıl Selçuklu devri Türk tarihi, vefatına kadarki son 25 yılda ise esasen Türklerin Müslüman olmadan önceki tarihi ile meşgul oldu. Onun metodunda bir konuyu başlangıcından ele alıp, bütün gelişme aşamalarını göz önünde tutup, ince ince inşa ederek bir sonuca varmak esastı. Temel dertlerinden birisi Türk milleti için verilen haksız hükümleri ilmi yollardan boşa çıkarmaktı. Ona göre; tarih en büyük ilimdi ve kültürün temel taşı dil, din, edebiyat, sanat vb. de kültür tarihinin konularını teşkil ediyordu. Tarihçi olarak sentez yapma kudreti üstün, tarihin meselelerini çözen, tarih felsefesi yapan biriydi. Siyasi tarihle birlikte kültür tarihi konularını ele alıyordu. Türk tarihçiliğine çok sayıda katkısı oldu. En çok eleştirdiği hususlardan birisi Türk tarihçiliğinde Batı'dan alınan "çağ sistemi" (Eskiçağ, Ortaçağ, Yeniçağ vb.) idi. Bunun Türk tarihine uymadığını söyleyerek şöyle devam ediyordu: *"Çağ taksiminin, Türk tarihinin özelliği dolayısıyla, yalnız lüzumsuz değil, aynı zamanda zararlı olduğuna da işaret etmek isteriz. Türk tarihinin en büyük hususiyetini coğrafi yaygınlık, hattâ dağınıklık teşkil eder. Başka milletlerin tarihi muayyen ve değişmez bir bölge içinde oluşurken, Türk tarihi aynı asırlar içinde çeşitli iklimlerde gelişmeler göstermiştir. Bundan dolayı tarihte bir Türk yurdu ve bir Türk imparatorluğu değil, fakat aynı zaman içinde Türk yurtları ve Türk imparatorlukları mevcut olmuştur, işte bu müstesna durum Türk tarihinin çağlar esasında araştırılması ve öğretilmesini fevkalâde zorlaştırmaktadır"*. Tarihçiliğinde öne çıkan bazı görüşler şöyledir: "Eskiçağ" adı altında Türk çocuklarına sadece Grek-Roma tarihi ve kültürü yerine Orta Asya, Mısır, Çin, Rusya, Avrupa, Hindistan, Balkanlar vb.'deki Türklüğün de eski çağları okutulmalıdır. Onun en önemli

vurgularından birisi, Türklerin eski dininin Şamanizm değil “Gök-Tanrı” dini olduğudur. Türk devletinin karakteri ve Türklerin konar-göçerliği üzerine uzun uzadıya durmuştur. Türk devleti; dayandığı bozkırlı-çoban karakterli kültür gereği olarak, birden fazla sosyo-politik çekirdekler etrafında kümelenmiş âile, soy, boy, bodun adı verilen topluluk halkalarının sıkı işbirliğini gerçekleştirecek mahiyette iç içe yer almalarından doğmuştur. Türkler at ve demir sayesinde elde ettikleri üstünlükle diğer milletlerden çok farklı bir dünya görüşüne ve hayat tarzına kavuşmuştur. Böylece Türkler kendilerine bağladıkları insanları idare etmek üzere yeryüzünde ilk siyasi kadroları vücuda getirmiş, ilk kanun koyucu millet olmuştur. Türk devleti bir kabile devleti değildir, “devlet halk içindir” ilkesine dayanmaktadır. Türk devletinde devlet başkanı halktan ve ülkeden birinci derecede sorumludur, bütün iktidar dizginlerini elinde tutmak durumundadır. Türklerin “göçebe” denen kültürle alakaları yoktur. Uzun ve parlak mazileri olan, töre denen kanunlar çerçevesinde, kültürün ayrılmaz bir parçası olan teşkilatçılığı sayesinde birçok devlet kurarak yürürlükte tuttuğu hukuki mevzuatla seçkinleşen bir millettir. Türk Cihân Hakimiyeti anlayışına göre, yeryüzündeki insanlar ve ülkeler arasında herhangi bir ayırım yapılmadan, bütün toplulukları içine alan dünyayı idare etme yetkisi Türk hükümdarına aittir.

O sadece bir ilim adamı değildi, öğrencisi Abdülkadir Donuk’un ifadeleriyle *“aynı zamanda değerli görüşleri ile Türk fikir hayatına yön vermiş müstesna bir şahsiyet idi. Türk milletinin lâıyk olduğu şanlı ve şerefli mevkie yükselmesi hususunda elinden gelen her gayreti gösterir, hattâ müstakbel tehlikeleri zaman zaman devleti yöneten idarecilere ve umumî efkara bildirerek üzerine düşen vazifeyi yerine getirirdi. “Vatan, millet, devlet” üçgeni üzerinde âdeta titreyen hoca, hak bildiği yoldan asla ayrılmamış ve hiç bir zaman millî dâvalarda taviz vermemiştir”*. Yetiştirdiği öğrencilerine vatan ve millet sevgisini aşıl原因an, yazılarında Türklük şuurunu işleyen biriydi. Buna karşılık tarihi gerçekleri hisleri doğrultusunda değıştirmezdi. Kaynak bulamadığı konularda milli hassasiyetle tahmini olarak yazdığı bazı hususlar ise daha sonra çıkan belgelerle teyit edilmişti. Okullarda Türk tarihi, coğrafyası ve kültürünün çok iyi öğretilmesi gerektiğini vurguluyordu. Ona göre Türk-İslam düşüncesi eğitimde esas alınmalı; böylece akıl + duygu, zekâ + idrak, muhakeme + şefkat dengesi Türk gençlerinin hafızasına yerleştirmeliydi. Türkiye’deki resmi ve özel bütün kurumlar belirlenecek milli siyaset doğrultusunda hareket etmeliydi. Milliyetçilik; *“her cephesiyle çağdaş, ileri, insanlara selamet istikametini gösterecek fikir unsurlarını sinesinde toplayan, cemiyetin kuruluş, oluş ve yükselişinde rol oynayan tatbiki bir düşünce sistemi”* idi. Türk milliyetçiliği ise *“Türk dilinden, Türk karakteri ve ahlâkından, İslâm dininden, tarih birliği şuurundan ve bütün bunların fiili hayattaki bilumum belirtilerinden kurulu olan Türk milli kültürünün yaşattığı Türk milletini sevmek ve saymaktır”*. Milliyetçilik ancak şahsiyet sahibi insanlarla güçlenebilirdi, millet şahsiyetli mensuplarıyla yükselirdi. Öte yandan hümanizm adı altında Batı hayranlığına kapılan aydınların, eğitim programlarına sokulan yabancı akımlarla yetişen neslin medenileşmeyi Yunan fikri ve siyasi değerleri ile Hıristiyanlık geleneklerini benimsemek olarak anladığını söylüyordu. Türklerin İslamiyet’e girişı dünya tarihinin en önemli olaylarındandı, çünkü Türkler çok geçmeden İslam’ın bayraktarı olmuş, dinin koruyucusu hâline gelmişler

Kafesoğlu ilmî ve fikrî çalışmalarını çok sayıda kitap, makale, ansiklopedi maddesi, gazete yazısı ve mülakat suretiyle neşretmiştir. Bazıları bugünlere kadar çok sayıda baskı yapan kitapları şunlardır: *Sultan Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul, 1953; *Selçuklu Ailesinin Menşei Hakkında*, İstanbul, 1955; *Harezmsahlar Devleti Tarihi (1092-1220)*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1956; *Türkler ve Medeniyet*, İstanbul, 1957; *Malazgirt Meydan Muharebesi*, Atatürk Üniversitesi Yay., Erzurum, 1959; *Türk Milliyetçiliğinin Meseleleri*, Ankara, 1966; *Sultan Melikşah*, Kültür Müsteşarlığı Yay., Ankara, 1973; *Türk Milli Kültürü*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara, 1977; *Türk Kültür Tarihi*, Yaykur Yay., Ankara, 1977; *Eski Türk Dini*, Kültür Bakanlığı Yay., İstanbul, 1980; *Kutadgu-Bilig ve Kültür Tarihimizdeki Yeri*, Kültür Bakanlığı Yay.,

İstanbul, 1980; *Atatürk İlkeleri ve Dayandığı Tarihi Temeller*, İstanbul, 1983; *Türk-İslâm Sentezi*, Aydınlar Ocağı Yay., İstanbul, 1985; *Türk Bozkır Kültürü*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara, 1987; *A History of the Seljuks*, trans. G. Leiser, Southern Illinois University Press, Carbondale-Edwardsville, 1988; *Umumî Türk Tarihi Hakkında Tespitler, Görüşler, Mülâhazalar*, Ötüken Yay., İstanbul, 2014; *Selçuklular ve Selçuklu Tarihi Üzerine Araştırmalar*, Ötüken Yay., İstanbul, 2014.

Kürşat YILDIRIM

KAYNAKÇA

Ahmetbeyoğlu, Ali, **Türklüğe Adanan Bir Ömür İbrahim Kafesoğlu**, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Yay., İstanbul 2023.

Donuk, Abdülkadir, **Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu**, Ötüken Yay., İstanbul 2014.

Kafesoğlu, İbrahim, "Tarihin Işığında Türk Milliyetçiliği", **Türk Kültürü**, S 1, 1962, s. 29-32.

_____, "Tarih İlmi ve Bizde Tarihçilik", **Tarih Dergisi**, S 17-18, 1963, s. 1-16.

_____, "Milli Siyaset", **Türk Kültürü**, S 35, 1965, s. 4-7.

_____, "Milli Kültürün Kudreti", **Türk Kültürü**, S 79, 1969, s. 1-4.

_____, "Hümanizm ve Milliyetçilik", **Türk Kültürü**, S 89, 1970, s. 1-5.

_____, **Türk-İslâm Sentezi**, Aydınlar Ocağı Yay., İstanbul 1985.

_____, **Türk Milli Kültürü**, Ötüken Yay., İstanbul 2014.

26/02/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ibrahim-kafesoglu-1914-1984/?pdf=6843> adresinden erişilmiştir